

ciološke kritike do tako ali drugače zastavljene tekstualne analize – semiotike ali naratologije, raziskav onomastike, aplikacije Bahtinovega dialoškega/monološkega načela, recepcijske teorije in z njo vloge bralca ali pisca ob določenem literarnem delu se tako kaže raznovrstnost usmeritve v tej številki sodelujočih doktorandov in profesorjev. Ti vsi po vrsti sodelujejo tudi v drugih québeških revijah: poleg *Voix et images* še v *Spirale*, ki je mesečnik za aktualna vprašanja umetnosti in kulture, pa v *Jeu*, ki je osrednja québeška teatrološka publikacija, ali v *Liberté*, ki je bila predvsem v šestdesetih letih glasilo nacionalno prebujajoče se inteligence, h kateri je spadal tudi Belleau. 3. številka 23. letnika *Etudes françaises* tako v uvodu objavlja Belleaujev prispevek na mednarodnem srečanju o Bahtinu leta 1985 v italijanskem

Cagliariju, prvotno pisan v angleščini in za to priložnost preveden v francoščino. Belleau govori tu o možnostih prehoda od dialogizma k naratologiji, ki da je implicitno že zajeta v Bahtinovi obravnavi umestitve literarnega diskurza v jezik okolja, družbe in zgodovine; vse to Belleau nadrobneje ilustrira s primeri iz Rabelaisa.

Bahtin je v kanadski literarni teoriji močno prisoten in v njej očitno spodbuja predvsem semiotiko s precej poudarjeno sociokritično usmeritvijo. Najbrž je še posebno zanimiv njegov dialogizem, kar se v Kanadi nato kaže v prisotnosti več jezikov ne samo v lingvistični smeri, temveč tudi prek raznovrstne in bogate teoretične komunikacije v primerjalni književnosti in literarni teoriji.

Metka Zupančič

12. KONGRES MEDNARODNE ZVEZE ZA PRIMERJALNO KNJIŽEVNOST (AILC/ICLA)

KRONIKA

I. Kongres je potekal v Münchnu od 22. do 27. avgusta 1988, njegovo delo, okrog petsto sprejetih referatov, pa je bilo opredeljeno z naslovno temo »Prostor in meje« (»Space and Boundaries«). Temo je organizator sicer že predhodno razmejil v štiri sklope: Prostor in meje v literaturi, Prostor in meje literatur, Prostor in meje literarne vede ter Prostor in meje pri poučevanju literature. Takšna razčlenitev je bila upoštevana potem tudi na samem kongresu v štirih sekcijah, ki so delale vzporedno dopoldne in popoldne. Dodanih je bilo še nekaj kolokvijev in pa seveda jutranja in večerna plenarna predavanja, ki se edina niso časovno prekrivala s čim drugim.

Prva sekcija, ki je zajela vprašanje prostora in mej v literaturi, je bila pretežno tematko orientirana in imela za cilj zajeti vprašanja, »kdaj, kako in s kakšnim namenom so spacialni (prostorski) motivi in teme obravnavani v literaturi«. Organizator je sugeriral problematiko opozicij domače/tuje, narodno/tuje, naravni/kulturni fenomeni; realno-/imaginarno, profano/sveto, utopični/neutopični svetovi itd.; vprašanje prostorske umestitve dogajanja v literarnem tekstu, problematika popotništva. Druga sekcija, Prostor in meje literatur, naj bi prekrivala tudi tradicionalno komparativistično problematiko vplivov in zvez, po oznaki prireditelja pa naj bi imela predvsem »lingvistično in sociokul-

turno orientacijo« v tistem smislu, da bi zajela vplive jezikovnih mej in sociokulturnih specifik pojavov na literaturo. Ta sklop naj bi zajel pojem prostora in meja v smislu tehle opozicij: regionalno/nacionalno, nacionalno/svetovno, staro/novo, tradicionalna/eksperimentalna literatura, uradna/neuradna literatura, javna/privatna literatura, eksoterična/ezoterična literatura, ustna/pisana literatura in podobno. Prvi dve sekciji sta bili na kongresu najbolj razčlenjeni (na deset oz. sedem podsekcij), pa tudi po številu referentov namočnejši, tako da je prva potekala v sedmih, druga pa v petih predavalnicah istočasno. Nagibati pa se je mogoče k stališču, da ta množica – dve tretjini vseh referatov – ni pomenila osrednjega vtisa Münchenskega kongresa, saj so tega nesporno oblikovali predvsem nastopi v t. i. delavnici, ki jo je vodila Elrud Ibsch iz Amsterdama pod naslovom »Formacija in deformacija pojmov v literarni teoriji«. Vsekakor je tudi mogoče sklepati, da ti dve sekciji nista izčrpali tistega pojma spacialnosti, ki je verjetno botroval iniciativi, da se 12. kongres osredotoči na to temo. Prenekateri referat teh dveh sekcij bi bilo mogoče uvrstiti v bolj obči tematski okvir pa tudi pod bolj obča poglavja vplivologije, kar pomeni, da smo pogrešali bolj koncizno problematizacijo pojmov prostorskost (spatiality) in meje (boundaries, v pomenih meje razumevanja, meje interpretiranja, meje formalizacije in podobno), ki imata za literarno vedo v osemdesetih letih gotovo specifičen pomen in drugačne poudarke kot v prvi polovici stoletja. Pojem »boundaries« (meje) je danes za relevantno literarnoteoretsko pisanje vsekakor reaktualiziran – ni slučaj, da so ameriško revijo za vprašanja postmodernizma in poststrukturalizma, ki jo ureja William Spanos, naslovili »Boundary Two« – prav tako pa je koncept spacialnosti v poststrukturalizmu (Kristeva, vpliv Bahtina itd.) deležen s pojmom intertekstualnosti osrednjega pomena. To je tematizirala do neke mere le tretja sekcija, v kateri pa ni bila niti desetina vseh kongresnih referatov. Ta sekcija se je osredotočila na asimilacijo pojmov, koncepcij in metafor spacialnosti v literarni teoriji, kot jih je povzemala iz drugih disciplin, iz antropologije, lingvistike, filozofije, umetnostne zgodovine, in vzela v pretres – če upoštevamo delitev J. Kestnerja – geometrični, virtualni in genidentični pojem spacialnosti. Še pol manj referatov je bilo prijavljenih za četrto sekcijo, Prostor in meje pri poučevanju literature, tako da so jih razporedili na zadnja dva kongresna dneva, s tem pa so se časovno prekrili s prej omenjeno »delavnico« E. Ibscheve, ki je ne zgolj zaradi sodelujočih (Lubomir Doležel, Roland Posner, Siegfried J. Schmidt, Manfred Naumann, Eleonor Schaffer, Mario Valdes, Elrud Ibsch itd.), ampak bolj zaradi poantiranja debate pričakovano pritegnila osrednjo pozornost Münchenskega kongresa. Iz programa četrte sekcije je razvidno, da je šlo za vprašanja prevoda, posredovanja, predstavljanja literarnih tekstov skozi druge umetnostne medije, za vprašanja mej različnih umetnostnih jezikov in kulturnih izrazov, poseben poudarek pa je bil namenjen seznanjanju z občo in primerjalno literarno vedo v sistemu kitajske univerze. Takšen interes je bil nakazan že na pariškem kongresu, očitno pa si je za to močno prizadeval dosednji predsednik Mednarodne zveze za primerjalno književnost D. Fokkema, ki je tudi na sklepni generalni skupščini posebej poudaril pomen razpiranja doslej evropocentrično usmerjene primerjalne vede. Če k referatom v teh štirih sekcijah prištejemo še tiste v posebej organiziranih delavnicah (workshops) – to so bile ob že omenjeni o modifikaciji konceptov v literarni vedi še tako imenovana feministična delavnica, pa delavnica o Kitajski in zahodu, islamska delavnica in prevajalska delavnica – po-

tem je jasno, da je možno takšnemu kongresu slediti le selekcionirano in zabeležiti le splošni vtis. Ta pa je na splošno boljši od tistega na 11. (pariškem) in 9. (innsbruškem) kongresu, vsaj organizacijsko. Obnovljena je bila forma plenarnih predavanj, poleg tega pa so bila kot novost uvedena večerna plenarna predavanja ali okrogle mize. Organizacijska novost je bila tudi napoved sklepnih sestankov vodij in referentov vsake sekcije ob zaključku kongresa, da bi v skupnem dialogu razmislili temo, žal pa je ta zamisel iz tehničnih razlogov (problem razpologanja s prostori) odpadla.

Če ugotavljamo boljše organizacijo, tj. predvsem boljši urnik kongresnega dela, pa je v vsebinsko problemskem smislu težje najti takšen osrednji poudarek, kot ga je bilo mogoče ob prejšnjih kongresih, ko so bili v središču semiotika, recepcijska estetika ali postmodernizem. Predvsem je mogoče izpostaviti delo komiteja za vprašanja literarnoteoretskih koncepcij pod vodstvom Elrud Ibscheve, zasnovanega na pariškem kongresu. Predstavilo se je v že omenjeni delavnici in zgledno artikuliralo in povzemalo metodološko pozicijo in stališča literarne vede v osemdesetih letih. Toda preden se zaustavimo ob tej delavnici, je potrebno zapisati še nekaj besed o osrednjem vtisu, ki so ga oblikovali referati v sekcijah. Ob prvih dveh, kjer je sicer bilo nekaj posameznih opaznih referatov, je mogoče predvsem reči, da bi bila ta stališča v pretežni meri lahko zastavljena že tudi pred desetimi, dvajsetimi, tridesetimi leti ali celo prej. To sicer ne pomeni, da eksplanatorni teoretski okvirji posameznih referatov, ki so se največkrat lotevali individualnih tekstov ali avtorjev (tudi sodobnikov, največkrat modernistov, pa tudi literature iz zgodnejših obdobj), ne bi bili notranje konsistentni in dodelani, vendar pa so bili med njimi bolj izjema takšni nastopi, ki so aktualno problematizirali literarno vedo. Med slednje bi lahko uvrstili le nekatere teme, kot so npr. problem marginalnosti v sodobni literarni vedi s posebnim poudarkom na vprašanju o marginalnih pojavih in zgodovinskem razvoju (György M. Vajda, Budimpešta), problem nacionalnih kultur kot aktualno vprašanje pluralizma znotraj globalnega dogajanja zgodovine (Manfred Gsteiger, Lausanne) ali tema o etničnih potezah kozmopolitizma (Christian Seris, Paris IV) ali vprašanje o literarnem sistemu in njejah literarnosti (Paul Cornea, Bukarešta, deloma tudi Vjačeslav V. Ivanov, Moskva), pa vprašanje svetovne literature in aktualnih literarnoteoretskih orientacij (José Lambert, Leuven) ali pa tema o mejah historičnega pogleda na literaturo v postheglovski fazi in o t. i. historični drugačnosti (historical otherness), ki jo je postavil v ospredje Putz Rieser v svojem referatu o T. Pynchonu.

Delovna grupa, ki je pod naslovom »Formacija in deformacija pojmov v literarni teoriji« nedvomno najbolj odločno začrtala konture aktualnega gledanja na vprašanja literature, je dejansko prva javna predstavitev leta 1985 formiranega komiteja za literarno teorijo pod predsedstvom Elrud Ibsch iz Amsterdama. Teze nastopajočih v tej dvodnevni delavnici so se stikale v stališčih, ki jih je mogoče označiti za poststrukturalna, to pa je tem bolj pomembno, ker so jih oblikovali tudi takšni avtorji, ki so sodelovali v trendih druge polovice šestdesetih in sedemdesetih let, zazrtih v sistemskost literarnega preučevanja (npr. L. Doležel, S. J. Schmidt, R. Posner). Derridajevska kritika, izrečena strukturalizmu, da ne spregleda vprašljivosti lastnih idealističnih predpostavk (inherentnih koncepciji znaka oz. jezika kot sistema, kot nečesa sklenjenega, zaprtega, končnega) je očitno postala obča lastnost (po-teza) samega mišljenja v tem desetletju in tudi dominirajočih pristopov

k vprašanju literature. – Že prvi referat »Fuzzy and Theoretical Domains: An Essay in Conceptual Elucidation« je odprl produktivno debato. Avtor Walter D. Mignolo z univerze Ann Arbor v Michiganu je polemiziral s formalistično in strukturalistično koncepcijo sistema, pa tudi s takšnimi poskusi, kot je bila opredelitev M. Riffatterra, kaj je in kaj ni definicija literature. Opozarjal je na T. Eagletona in na njegovo stališče, da literature ni mogoče definirati, pa tudi na konsekvence, ki iz takšnih ugotovitev neposredno izhajajo, da v tem smislu postane problematična tudi literarna teorija. Mignolo se je zavzemal za razlikovanje literarne vede (literary studies) in literarne teorije ter postavil tezo, da je definiranje literature potrebno za nejasna področja (fuzzy domains) ne pa tudi teoretska. Poudaril je, da kot član latinskoameriške kulture proglašava evropsko kategorizacijo za fakultativno in da je po njegovem povsem problematična strukturalistična definicija literature kot avtoteličnega znaka (katero pa je spodnesel že sam konec modernizma, op. J. Š.). Postavil je sklepno tezo, da literature ne produciramo, ampak v njej participiramo. Živahna debata, v kateri so sodelovali M. Valdes, H. G. Ruprecht in S. J. Schmidt, je soglasno podprla to orientacijo, Valdez je skušal celo radikalizirati te Mignolove teze, Ruprecht je opozarjal na tisti zorni kot te problematike, ki je najbolj formuliran v koncepcijah G. Vattima, Schmidt pa je trdil, da je stališče, kot ga zagovarja Mignolo, zanj tudi razlog, da se sam ukvarja v literarni vedi z empiričnostjo, ker mu je empirizacija korak v smeri problematiziranja, postavljanja novih vprašanj. – Referat Lubomira Doležela (Toronto) z naslovom »Aliens and Visitors in Modern Literary Theory« sicer ni spodbudil tako goreče debate, čeprav so tudi njegova sklepna stališča – o formaciji teoretskega, ki ne upošteva več tradicionalne, aristotelovske formalne, ampak novo logiko, kjer je prostor tudi za kontradikcijo, vendar takšno, ki dopušča obstojanje alternativ oziroma neuglašanih razlik – bila povsem blizu predhodnemu nastopu. Določel je sicer v uvodu odločno ugovarjal tistim, ki zavračajo metajezik, formalizacijo, racionalizacijo in gojijo filozofsko skepso, vendar pa je tudi podčrtal, da je iluzija, da bi bili s produciranjem metajezika o vprašanih literature kaj bliže same-mu literarnemu tekstu. Poudaril je, da ima lingvistiko in semiotiko za pozitivni, vendar samo, če gre za pozitivno formalizacijo in konceptualizacijo, to je, če semantično deformiramo pojme teh disciplin. – Roland Posner (Berlin) je spregovoril o scientističnem statusu literarne vede in v podnaslovu izpostavil problematiko epistemologije in konceptualizacije. zastavil si je vprašanje, ali je za raziskovanje literature v tem historičnem trenutku značilna hierarhija perspektiv ali pluralizem perspektiv. Sam zagovarja mešanico (mixture) različnih perspektiv, kar pomeni, da literarna veda zanj sploh ni čista epistemološka disciplina, ampak kombinacija logične in pa priložnosti prilagojene epistemološke pozicije. Ko ga je v debati potem Valdes vprašal, ali bi njegovo oznako »mixture« lahko nadomestili z oznako sinkretičnost metod, je Posner, ne da bi bilo docela jasno, ali zares neposredno odgovarja na vprašanje, rekel, da za teorijo sinkretičnost ni možna, možna pa je za hermenevtiko. Na vprašanje britanske komparativistke E. Schafferjeve, ali je ta mešanica inherentna tudi v historičnem pristopu primerjalne vede, je Posner odgovoril, da pomanjkanja metod še ne gre razumeti v smislu pojma mešanica, kot ga je sam uporabil. Kakor so bili, vsaj tako se zdi, ti Posnerjevi odgovori bolj ali manj formulirani mimo vprašanj, pa so se vsi strinjali z njegovim stališčem v debati, da je literatura del pripadajoče kulture in da se iz tega razumevanja kulture vedno postavljajo tudi

vprašanja o sami literaturi. Prav k tej točki pa je Chetana Nagavajara (Tajska) imel pripombo, ki je ne gre prezreti, namreč, da se mu s pozicije kulture Daljnega vzhoda zdi potrebno problematizirati vprašanje monarhične pozicije, ki je v sodobni evropski literaturi evidentna. Po njegovi presoji literarna veda preveč preučuje literaturo s stališča naravoslovnih znanosti. S predlogom, naj se bolj upošteva stališča same kreativnosti, se je pridružil Posnerju in prej formuliranemu Mignolove mu pogledu ter opozoril, da sta si bili področji literarne vede in literarnega ustvarjanja še v 18. stoletju mnogo bližji. – S. J. Schmidt je zagovarjal stališče, da je v pojem literarnega sistema vpisan tudi pomen socialnega sistema oziroma njegove zgodovinske določenosti, ob vsem tem pa seveda tudi tistega, o čemer je tekla debata pred njegovim nastopom, tj. določila pripadajoče kulture. Potrebno se mu je zdelo opozoriti na proces avtonomizacije literature ter na vznik koncepcij o literarnosti in estetskiosti literature, ki so po njegovi sodbi očiten instrument meščanske pozicije, meščanskega ideosinkretičnega sprejemanja literature. Postavil je tudi tezo, da je koncepcija avtonomizacije literature povezana z vznikom fikcionalizacije, tj. z možnostjo produciranja vedno novega smisla, pri čemer je dovoljena vsaka stopnja subjektivnosti, kar pa po njegovem pojav zasedenosti izpraznjenega monopolnega mesta, ki ga je v preteklosti imelo plemstvo, cerkev itd. – Eleonor Schaffer z univerze East Anglia (Norwich) je v svojem referatu z naslovom »The Concept of 'Gap' in Twentieth Century Theoretical Discourse« ta pojem opredeljevala bolj z Ingardnovega stališča o nedoločenih mestih v literaturi, kot pa tematizirala današnjo aktualno rabo pojma 'gap' (v pomenu nedoločljivosti) pri poststrukturalistih, kar bi se brez dvoma bolj ujelo v diskusije te delavnice. – Mario Valdes (Toronto) je spregovoril o pojmu interpretacije, to problematiko pa je izpostavila tudi Elrud Ibsch v referatu »Geltungsansprüche an Interpretationen: Der Wandel eines Konzepts«.

Ne bi bilo sicer ustrezno rāci, da je teža referatov, kot jih je odbral komite za vprašanja literarnoteoretskih koncepcij, odtehtala celotno münchensko srečanje komparativistov, kajti identično težnjo današnje literarne vede, kot jo je dorekla ta delavnica, je bilo prepoznati v formulacijah marsikaterega drugam uvrščenega referata. Res pa je, da vtis, ki so ga dajali referati v sekcijah, čeprav zajeti pod zbirnim naslovom osrednje teme kongresa, ni zapuščal take zgoščenosti, pa tudi aktualne dileme literarne vede v osemdesetih letih niso bile začrtane s tako ostrino. Očitno pa je vsekakor, da tako obsežna prireditve, kot je svetovni kongres primerjalne literarne vede (od sedemsto poslanih referatov jih je bilo okrog petsto uvrščenih v program), ni namenjena zgolj seznanjanju z novimi premiki stroke in usklajevanju koordinat posameznikove vednosti, ampak je predvsem tiste vrste menjava, ki odpira prostor tudi naši lastni ponudbi – verificiranju tudi našega (slovenskega) stanja literarne vede. In prav v tej zvezi velja nameniti samo še besedo sestanku o mednarodnem slovarju literarnih terminov, ki je bil osnovan pod Escarpitovim vodstvom v času kongresa komparativistov v Bordeauxu (1970), od 8.–9. fascikla naprej pa za njegovo redakcijo odgovarja Jean-Marie Grassin z univerze v Limogesu. Izdajatelj tega slovarja je mednarodna zveza za primerjalno književnost (AILC), in zato je njen vsakokratni kongres priložnost za seznanitev individualnih članov in nacionalnih zvez s težavami nastajajočega projekta, pa tudi vabilo k sodelovanju za pripravljajoče se teme. In na tem sestanku je bilo zdajšnjega glavnega urednika te edicije mogoče opozoriti na

naš Literarni leksikon, ki ga izdaja Inštitut za slovensko literaturo in literarne vede ZRC SAZU in doslej obsega že dvaintrideset zvezkov. Odnos urednika Grassina do tega projekta pa očitno ni bil zgolj kurtoazem, ker je takoj po koncu kongresa na naslov izdajatelja Literarnega leksikona prišlo povabilo, da bi na rednem letnem srečanju celotnega mednarodnega uredniškega odbora oktobra 1988 v Limogesu to naše delo tudi posebej predstavili.

Jola Škulj

II. Iz zares obsežnega in razvejanega kongresnega dogajanja, ki se ga zaradi organizacijske specifikke, razdelitve po sekcijah in delavnicah in simultanege poteka dela v njih pač ne da spremljati v celoti, si brez primerjave z dosedanjimi kongresi AILC/ICLA najbrž ni mogoče ustvariti zanesljivejših predstave o njegovi globalni podobi, presojati o morebitnih premikih v samorazumevanju stroke, ki jih je prinesel, o kontinuitetah in diskontinuitetah, ki se jim je odrekal ali jih vzpostavil, niti razglabljati o njegovem pomenu in uspehu. Vse druge možnosti vključno s samoomejitvijo na vsaj celovito pokrivanje referatov z ožjega strokovnega področja, ki nas npr. še posebej zanima, so precej manj zanesljive. Prav lahko se namreč zgodi, da napovedan nastop posameznega predavatelja odpade; predvideni urnik poteka se s tem podre, možnost, da se pravočasno znajdeš na pravem mestu, pa precej zmanjša. Glede na to, da sem bila na kongresu prvokrat, je morda še najboljše poročati predvsem o opažanjih in vtisih ter upati, da so z njimi vsaj v grobem ustrezno nakazani obrisi dejanskega dogajanja.

Moj najsplošnejši vtis je zlasti ta, da na kongresu ni bilo opaziti prodora kakšne izrazite modne usmeritve, novega trenda v primerjalni literarni vedi, in da bi bila, upoštevajoč prej omenjene pridržke, ravno to lahko njegova posebnost in značilnost. Niti v referatih predstavnikov različnih šol, oziroma bolje, različnih komparativističnih tradicij in raznoterih kulturnih ter intelektualnih okolij niti iz velikih plenarnih zasedanj in diskusijskih prispevkov niti iz kakršnihkoli drugih poudarkov namreč ni bilo mogoče zaznati izrazite želje ali morda potrebe po skupni pripadnosti, po nekakšni generalni skupni usmeritvi ali zavezanosti vseodrešujočemu manifestativnemu programu v obliki tez o prenovi, ki bi ponujal rešitve za najbolj vznemirljive aktualne probleme primerjalne književnosti in literarne teorije. Kot da bi se v času vseplošne pluralnosti idej, prepričanj, nazorov in verovanj, a tudi pluralizma literarnozgodovinskih in literarnoteoretskih koncepcij, to ne zdelo relevantno in še manj potrebno. Pač pa je pozornost in najširše zanimanje zbudilo predvsem veliko znanje, širina in kar se da kompleksna perspektiva, ki jo je mogoče ponuditi ob določenem problemu ali sklopu problemov ne glede na načelno teoretsko in filozofsko orientacijo, ki jo avtor zastopa in razvija.

V takšni vsesplošni toleratnosti in pluralnosti mnenj je resda mogoče videti tudi izraz ali drugi obraz neke velikanske, v vse korpuse znanja, védenja in prepričanja zadirajoče se skepse, če se pač odločimo za takšno poimenovanje, vendar pa, če sploh gre za skepso, zaradi nje ni bilo mogoče opaziti nobenega posebnega obžalovanja. Ravno nasprotno. Kongres z udeleženci vseh barv in narodnosti je pričal, da je iz goethejevske koncepcije Weltliteratur izšla sodobna komparativistična literarna veda in daleč prerasla svoje prvotne, evropske okvire ter kot stroka doživela planetarno razširitev. Ta ni samo institucionalna,

ampak pomeni tudi razširitev predmeta literarne vede, njenih problemov in potencialnih perspektiv. Že s tega vidika se najbrž zdi vsak ekskluzivizem, monologizem, hegemonizem ali centrizem neustrezen. Toda pomembno je predvsem, da je skušal kongres, oziroma cela vrsta sodelujočih posameznikov, to vsesplošno toleranco in dopuščanje različnosti in raznolikosti tudi teoretsko reflektirati in jo upravičiti kot temeljno miselno izhodišče, ki ustreza sodobnim filozofskim tokovom in procesom v humanističnih znanostih, torej tudi primerjalni literarni vedi. V tem smislu je bilo mogoče razumeti npr. referat Josėja Lamberta z univerze v Leuvenu, ki je razmišljal o današnjih možnostih konstruiranja komparativističnih tem v razliki od goethejevske Weltliteratur. Lambert je sicer strokovnjak za teorijo prevoda, skupaj z Andréjem Lefeverom je organiziral tisto od petih delavnic, ki je bila posvečena prevodu, njegov referat pa je bil uvrščen v drugo sekcijo, v skupino, ki naj bi obravnavala razmerje med tako imenovanimi nacionalnimi literaturami in literaturo. Prav tega razmerja se je, kot Belgijec nedvomno oborožen z izkušnjo o kompleksnosti in občutljivosti teme v večnacionalnih okoljih, lotil še posebej subtilno in ga skušal precizirati v kontekstu izhodiščnih problemov sodobne komparativistike.

Kongresno delo po sekcijah in v delavnicah so dopolnjevala velika plenarna zasedanja, največkrat izpeljana v obliki običajnih predavanj. Na sporedu so bila poleg treh dopoldanskih tri večerna zasedanja, na katerih so predavali Harald Weinrich iz Münchna o Heineju in paralelizmu Francija-Nemčija, David Dabydeen z Warwicka o razvoju zahodnoindijske literature v britanskem imperiju, zadnje zasedanje pa je bilo, za razliko od ostalih, »mednemška« okrogla miza o prostorih nemške literature, na kateri so sedelovali Hanno Helbling iz Züricha, Jutta Schutting z Dunaja, Herman Lenz iz Münchna in Joachim Nowotny iz Leipziga. Na prvem dopoldanskem zasedanju je Eva Kushner iz Toronta predavala o pogledih na literarno zgodovino in se zavzela za njeno umestitev v teorijo polisistema, očitno aktualno v okviru kanadske komparativistične šole. O teoriji polisistema je v referatu o prostoru in mejah literature pri ruskih formalistih in praški šoli primerjalno razpravljal tudi Milan Dimić z univerze v Alberti, sicer znanstvenik jugoslovanskega rodu.

Drugo plenarno zasedanje je bilo posvečeno prevodu. Armin Paul Frank z univerze v Göttingenu je v predavanju o »Sistemu« in »zgodovini« v preučevanju literarnega prevoda poročal o obširni empirični raziskavi, ki so seje lotili na njegovi univerzi. Z raziskavo, ki naj bi skrbno upoštevala kvantitativni vidik ter zajela tudi distribucijo in naklado, naj bi se dokopali do preciznejše slike o prelivanju posameznih literatur prek njihovih nacionalnih meja. Opozoril je še na težave pri vzpostavljanju sistemskih kriterijev v vsakokratni konkretni historični specifikki prevajalskih navad in načel in jih ponazoril na primeru Nemčije iz sredine in druge polovice devetnajstega stoletja.

Na zadnjem dopoldanskem zasedanju je kot predavatelj nastopil Vjačeslav V. Ivanov, morda najvidnejši še živeči predstavnik ruske semiotične šole. S svojim nastopom je pravzaprav kar najbolje udeležil to, za kar se je zavzemalo najširše kongresno dogajanje: namreč da za zares izjemno znanje in resnično široko znanstveno misel ne obstajajo nikakršne zunanje meje (boundaries), niti jezikovne niti državne, politične, svetovnonazorske, ideološke ali religiozne, da se tako ali drugače ločeni prostori (spaces) lahko prelivajo drug v drugega in se povezujejo, oziroma jih lahko povezuje znanstvena misel, ki historično določenim,

dejanskim mejam navkljub ohranja svojo specifično avtonomijo in svobodo v »tretjem svetu«. V izhodišču predavanja, ki ga je naslovil *Lingvistične študije in literarna teorija: semiotični pogled*, se je Ivanov navezal na Karla Popperja in na idejo, ki jo je ta razvil predvsem v knjigah *Conjectures and Refutations* (1963) in *Objective Knowledge* (1972). Po Popperju je prvi svet ali univerzum svet fizičnih predmetov in fizičnih stanj, drugi svet je svet stanj zavesti, to je zavestnih ali mentalnih stanj in morda še behaviorističnih dispozicij za delovanje, agiranje; tretji svet pa je svet idej ali objektivnih vsebin misli in umetniških del, svet inteligibilij torej, pa tudi svet možnih predmetov misli. V tretji svet, ki ima posebej glede na drugi svet svojo neodvisno eksistenco in avtonomijo, sodijo še teoretski sistemi, a tudi problemi in problemske situacije, pa tudi stanje diskusije in stanje kritičnega argumenta ter vsebine časopisov, knjig in knjižnic. Med vsemi svetovi je mogoča interakcija. Toda čeprav je tretji svet človeški produkt, ni rečeno, da v njem niso teorije, argumenti in problemske situacije, ki jih človek ni nikoli razumel ali proizvedel in jih morda tudi nikoli ne bo, pa vendarle obstajajo – kot univerzum možnosti, potencialnosti.

Ivanov je nato z več primeri iz literature skušal pokazati relevantnost ideje o tretjem svetu za literarno teorijo. Kot enega od dokazov zanj je navedel Pasternakovega *Doktorja Živaga*, ki je bil dvakrat napisan, a se obe verziji le malo razlikujeta, čeprav avtor pri ponovnem pisanju ni imel pred seboj prve verzije romana. Podoben primer je Puškinova poezija, v kateri je bilo že ob nastanku marsikaj, kar so šele po dolgih desetletjih reaktualizirali moderni ruski pesniki dvajsetega stoletja, npr. Osip Mandelštam, Anna Ahmatova in drugi. Nato je s primeri, npr. ob pasaži o definiciji smeha iz Ecovega romana *Ime rože*, še pokazal, kako je iz (njegove lastne) semiotične perspektive, ki ni zožena le na lingvistiko in literaturo, ampak suvereno posega na področja primerjalnega jezikoslovja indoevropskih in drugih jezikov, etnologije, antropologije, filozofije, zgodovine in še česa, mogoče razvijati polje literarne teorije, pri kateri se intuitivno razumevanje, ki je pri takšni širini neogibno potrebno, povezuje z objektivnostjo nacionalne kritičnosti in teoretskega oziroma znanstvenega mišljenja. Tako je na zanimiv način nakazal možnost precej drugačnega, celo nasprotnega stališča od npr. poststrukturalistične linije in dekonstrukcije, ki je razvila kritiko strukturalistične filozofije jezika in radikalizirala konsekvence odsotnosti realnega referenta v znaku ter v tem smislu interpretirala tudi Bahtinovo filozofijo jezika; Bahtina pa je – kar je morda paradoksalno – svetu pomagal odkriti ravno Ivanov.

Poleg slovečih predavateljskih imen so me na kongresu pritegovale predvsem teme, ki sodijo k naratološki problematiki in k splošnim literarnoteoretskim aspektom literarne vede. Tako sem se največkrat znašla v delavnici, ki jo je organizirala Elrud Ibsch, predvsem pa v tretji sekciji s skupnim delovnim naslovom *Prostori in meje v literarni kritiki in teoriji*. Delovanje te sekcije so skušali strniti naslednji usmerjevalni naslovi: Splošna razmišljanja, Aktualnost Mihaila Bahtina in drugih teoretikov, Kategorije časa in prostora v literarni teoriji, Narava in lastnosti evociranega prostora, Vloga avtorja in bralca, Prostori dramatike in gledališča in Od teorije k interpretaciji teksta. Predavatelji so se gibal predvsem v območju formalno orientiranih literarnozgodovinskih in teoretskih usmeritev dvajsetega stoletja, ki so se razcvetele zlasti z navezavo na filozofska izhodišča fenomenologije in na elemente dediščine novokantovske estetike (npr. ruski formalizem, češki struktu-

ralizem, Bahtinova in Ingardnova misel, ameriški New Criticism, semiotika, recepcijska teorija itd.). Pregledovali so formiranje posameznih literarnoteoretskih konceptov, npr. Michael Wegner iz Jene v referatu z naslovom *H kronotopu – teorija Mihaila Bahtina* ali Mihael Gluzman iz Tel Aviva v referatu *Meje literarnega teksta: koncept in struktura zaključka*; preverjali so njihovo trdnost in ustreznost z aplikacijami na literarne tekste ali cele literarne smeri, npr. Jola Škulj iz Ljubljane – poleg Milene Blažič edina sodelujoča iz Slovenije – v prispevku *Moderni roman: koncept spacializacije (J. Frank) in dialoški princip (M. Bahtin)* (njen razširjeni referat je bil objavljen v prejšnji številki Primerjalne književnosti) ali Manfred Schmeling iz Saarbrückna v prispevku *Kraj pripovedi in pripovedni način v moderni literaturi*. Pogosto so skušali problematizirati postavke posameznih teoretskih zasnov, česar se je npr. lotil tudi pri nas dobro znani teoretik avantgarde Matei Calinescu v referatu z naslovom *Branje, ponovno branje: od zaporedja k simultanosti*. Podobno kot Škuljeva, čeprav seveda z drugega vidika, se je navezal na pojem spacialnosti pri Josephu Franku, nato pa kritično pregledal nekatere teorije, ki se ukvarjajo s tem pojmom v povezavi z branjem, predvsem Barthesovo in Ingardnovo; sklenil je z mislijo, da je spacialna metafora, ki jo je razvil Frank, pretirana, češ da zanemarja temporalnost branja in ponovnega branja.

Zanimivi so bili tudi prispevki s področja dramskih in gledaliških raziskav. Tadeusz Kowzan iz Caena je v referatu *Gledališče kot umetnost spacializacije literarnega dela* skušal s semiotškega vidika tematizirati multimaterialnost gledališča v odnosu do literature, Peter Hafner z univerze v Pretoriji je v prispevku *Za semiotiko prostora v Sartrovih Muhah* dramo analiziral v primerjavi z Giraudouxom, pri čemer je delno upošteval tudi gledališke uprizoritve, Yuo Zheng Li z berlinske univerze pa je izredno izčrpno opravil *Komparativno analizo Ingardnove teorije in tradicionalnih kitajskih del*.

Naratološka problematika še vedno priteguje pozornost raziskovalcev, saj so se z njo ukvarjali številni referati, le da niso bili vsi zbrani v tretji sekciji. Zanimivo je, da so vrsto večimoma precej kvalitetnih referatov s tega področja prispevali Madžari, pri katerih je, kot kaže, naratologija močno odmevala. Toda kolikor sem lahko presodila, gre po dveh desetletjih hitrega napredovanja te »discipline« vendarle za stagnacijo, kajti nobeden od avtorjev npr. ni predlagal nove metode ali nakazoval novega naratološkega modela, temveč so se večinom vrtele okrog metodoloških izhodišč, jih pogosto kritizirali, ali pa so se ukvarjali z aplikacijami že znanih naratoloških kategorij na različne literarne tekste. Kot zanimivejša velja omeniti predvsem dva referata. Piere van den Heuvel iz Nimèguea je v *Prostorih subjekta* govoril o problematičnosti prenosa standardnega modela jezikovne komunikacije na serijo avtobiografij, ki so jih v zadnjem času napisali avtorji novega romana (npr. Robbe-Grillet, Durasova itd.), čeprav so se pred tem dolga leta trudili, da bi subjekt čimbolj izključili iz romanesknega teksta in sveta, ter se vpraševal, kako metodološko razložiti fuzijo realnega in imaginacijskega v njih. Mihaly Szegedy-Maszák iz Budimpešte pa je v referatu *Spacialni koncepti v naratologiji* skiciral celotno naratološko tradicijo od ruskih formalistov in semiotikov, nemške teorije pripovedi, anglosaških teorij in francoskih naratoloških prispevkov in pokazal, da gre pri večini klasičnih naratoloških kategorij za spacialne metafore. Trdil je še, da so spacialni koncepti zaradi svoje hipotetične narave s strogo teoretskega vidika skrajno problematični. Precej bolj umerjen je bil v di-

skusiji, ki je sledila, in je celo dodal, da literarna veda oz. znanost pri svojem ukvarjanju z literaturo kljub vsemu ne more brez teh in takšnih metafor.

Delavnica o *Formiranju in deformiranju konceptov v literarni teoriji* v organizaciji Elrud Ibscheve je pritegnila precejšnjo pozornost kongresnikov že z reprezentativno udeležbo predavateljev. Vendar se da dober obisk in velik interes zanjo spričo policentričnosti razvoja in multidisciplinarnosti sodobne komparativistike, uveljavljanja neevropocentričnih pogledov na interakcije zahodnoevropske kulturne sfere z drugimi kulturnimi tradicijami, spričo disperznosti specializiranega žanrskega raziskovanja v različnih nacionalnih, mednacionalnih in historičnih prerezih in ustoličenja heterogenosti metodoloških pristopov, delno razumeti tudi kot svojevrsten odraz tega stanja, ki stimulira skupno potrebo po preverjanju statusa stroke in konsolidaciji njenega pojmovnega aparata. Obenem je v tem zanimanju mogoče razbrati tudi namig, da se bodo k sklopu občemetodoloških in literarnoteoretičnih konceptualizacij še naprej stekali tisti vitalni interesi in prizadevanja stroke, ki v zadnjih desetletjih vztrajno širijo obseg in stopnjujejo kompleksnost svojega dela ter s kritičnim pretresanjem lastnih izhodišč, predpostavk, argumentacij in institucij širijo prostor za epistemologijo literarnih znanosti.

Po utečeni navadi bodo kongresni referati objavljeni v posebnem zborniku.

Alenka Koron